

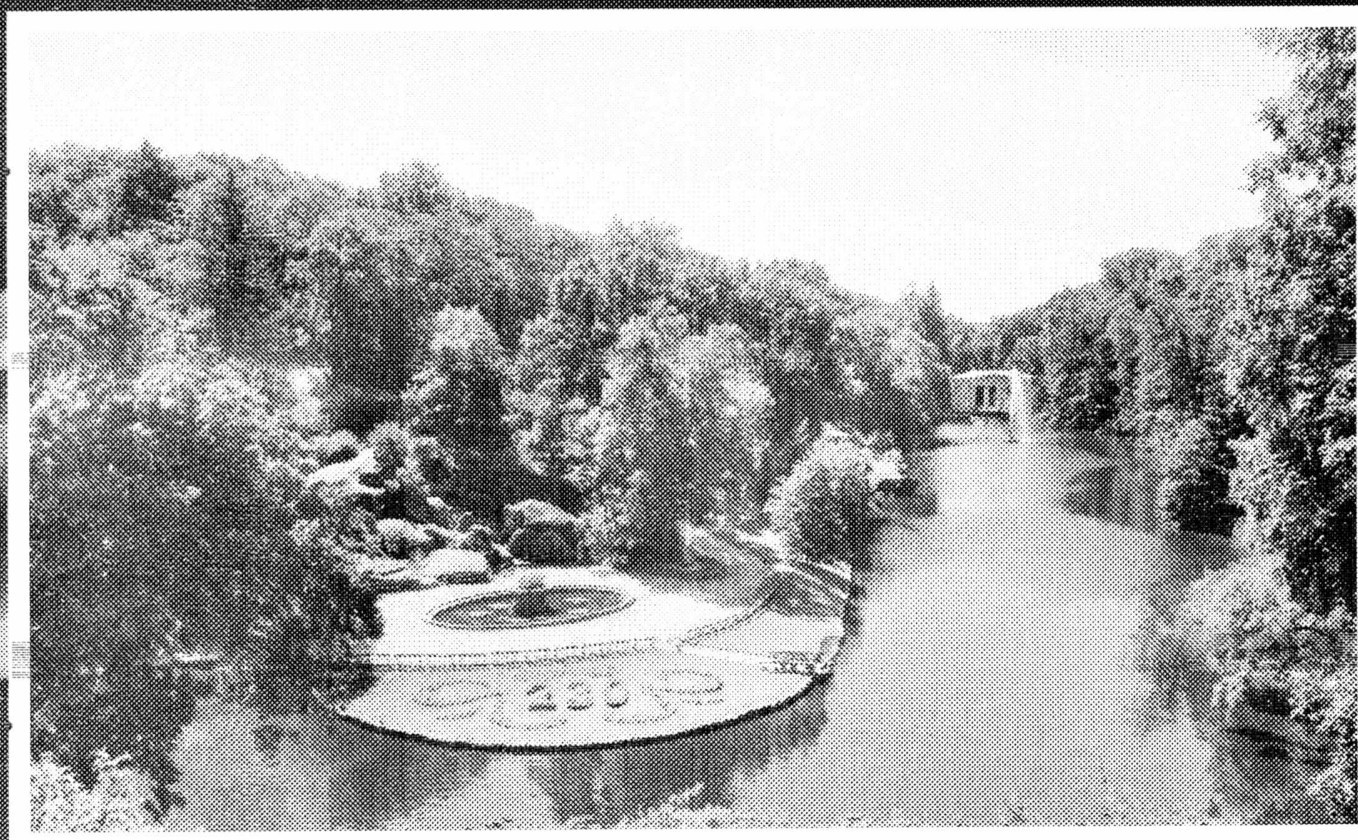
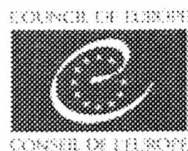
European Route of
Historic Gardens
Itinerario Europeo del Jardines Historic
Itinerario Europeo de Jardines Históricos
Itinéraire Européen des Jardins Historiques

Cultural route
of the Council of Europe
Itinéraire culturel
du Conseil de l'Europe

LE VIE DI
LEONARDO
DA VINCI

Cultural route
of the Council of Europe
Itinéraire culturel
du Conseil de l'Europe

ЕТНОБОТАНІЧНІ ТРАДИЦІЇ В АГРОНОМІЇ, ФАРМАЦІЇ ТА САДОВОМУ ДИЗАЙНІ

Матеріали ІХ міжнародної наукової конференції,
присвяченої 230-річчю від дня заснування «Софіївки»

(7–11 квітня 2026 року)

Умань — 2026

Іменні рослини Тараса Шевченка та історія їх створення

Віктор М. Самородов¹, Олена В. Халимон²

¹Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна, 36003,
e-mail: kafedra.zahystu-roslyn@ukr.net

²Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, м. Полтава,
Україна, 36000, e-mail: khalymon@ukr.net

Анотація.

З'ясовано функціональну роль рослин у житті та творчості Т. Г. Шевченка. Доведено, що Великий Кобзар володів достатніми знаннями про них, присвятив їм чимало поетичних і художніх праць. Все це свідчення багатогранності його інтелектуального світу. Тому не дивно, що його постать вшанована особливим типом пам'яті — створенням українськими науковцями Шевченківських

меморіальних рослин. Серед них 12 сортів десяти видів названі ім'ям письменника, а вісім — семи видів носять імення його творів. Саме ці сорти у поєднанні із найбільш пам'ятними рослинами творів Т. Г. Шевченка автори пропонують використати для розбудови Всеукраїнського Шевченківського саду або локальних експозицій біля монументів Т. Г. Шевченка, у скверах і парках, що названі на його честь.

Ключові слова: ботаніка, агрономія, селекція, сорти, меморіальні рослини, лексико-семантичне поле.

Eponymous plants of Taras Shevchenko and the history of their creation

Viktor M. Samorodov¹, Olena V. Khalymon²

¹Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine, 36003, e-mail: kafedra.zahystu-roslyn@ukr.net

²Vasyl Krychevsky Poltava Local History Museum, Poltava, Ukraine, 36000, e-mail: khalymon@ukr.net

Abstract.

The functional role of plants in the life and creativity of T. Shevchenko has been clarified. It has been proven that the Great Poet had sufficient knowledge about them and dedicated many poetic and artistic works to them. All this is evidence of the multifaceted nature of his intellectual world. Therefore, it is not surprising that his legacy has been commemorated through a special type of memory — the creation of Shevchenko memorial plants by Ukrainian scientists. Among them, twelve cultivars of ten species are named after the writer, and eight cultivars of seven species bear the names of his works. These cultivars, together with the most emblematic plants mentioned in T. H. Shevchenko's works, are proposed by the authors for use in the development of the All-Ukrainian Shevchenko Garden or local exhibitions near monuments to T. H. Shevchenko, as well as in squares and parks named in his honor.

Key words: botany, agronomy, breeding, cultivars, memorial plants, lexical-semantic field.

Вступ. Самобутній і неповторний геній українського народу Тарас Григорович Шевченко відомий як письменник, художник, філософ (Берко, 2019). Та далеко не всі знають, що його інтелектуальний світ вмщував величезні знання з природознавства, адже творчість Кобзаря насичена образами рослин і тварин (Берко, 2019; Смик та ін., 1999). Їх назви, особливості будови, біології та використання, а також графічні зображення свідчать про високу ерудицію Тараса Григоровича.

Перш за все, слід відмітити, що кращого визначення науки ботаніки, яке навів Т. Г. Шевченко, не дав жоден фахівець у світі. Взимку 1875 р. у листі до Броніслава Залеського Тарас Григорович писав: «Ботаніці... необхідне захоплення... А воно набувається лише глибоким розумінням краси, безкінечності, симетрії та гармонії в природі» (Смик та ін., 1999). Як

філософськи, як глибинно, на всі часи та роки написано! Трапилося це тому, що змалечку Тарас ріс одним життям із природою. Коли був малим хлопцем, то знаходив другу домівку в дуплі величезного дуба поблизу Кирилівки, у селі Будища. Коли хотів знайти розраду від злої мачухи, то біг на леваду до своєї улюбленої, рясної цвітом і плодами, калини. Згодом, серед спекотних пісків Мангишлаку, в далекому вигнанні згадував про конвалії та садив вербу, яка, на превелике диво, прижилась у тих важких для неї умовах і отримала назву Шевченкової верби (Боронь, 2008). Цікаво, що саме з цієї вербової гілки в Новопетровському укріпленні постав розкішний сад, який у 1950-х рр. налічував шість тисяч дерев, зокрема 110 верб, три тисячі кущів, що росли в майже безводній пустелі (Боронь, 2008). У маленькій кімнатці Т. Г. Шевченка при Академії мистецтв у Петербурзі на стіні біля ліжка були розвішані пучечки сухих трав із України — полину, м'яти, барвінку. Все це — найкраще свідчення любові Тараса Григоровича до рослинного світу своєї Батьківщини (Берко, 2019).

Матеріали і методи. Згідно аналізу літературних джерел з'ясували етноботанічну спадщину Т. Г. Шевченка. Здійснили багаторічний інформаційно-пошуковий моніторинг сортових ресурсів України, що пов'язані з ім'ям великого Кобзаря, його творами та уподобаннями. Таким чином, вперше встановили найбільш повні відомості про меморіальні рослини Духовного провідника української нації.

Результати та обговорення. Торкаючись ботанічної Шевченкіани, дивуємось родовому та видовому біорізноманіттю рослин, згаданих у творах Т. Г. Шевченка. Їх кількість перевищує 90 таксонів (Смик та ін., 1999). За кількістю згадок у першу п'ятірку входять калина, тополя, верба, дуб і барвінок — рослини, що стали справжніми символами України в світі, без яких важко уявити собі життя, побут, сакральність українців (Берко, 2019; Микитів, 1999; Савченко, 2012; Смик та ін., 1999). Відомості про них надаються образно та цікаво, із зазначенням напрямків використання у тогочасному житті. Характеристики цих рослин мають фольклорне походження. Так, тополя, калина, явір, ясен, барвінок із постійними епітетами входять до національного лексико-семантичного поля України та виступають у ньому домінантами (Савченко, 2012).

Цікаво й те, що Тарас Григорович знався не лише на суто аборигенних рослинах. У його творах згадані навіть субтропічні види: платан, кедр, лавр, інжир. Багато разів наш славний земляк пише про такі рослини, які наші сучасники призабули, хоча вони не втратили свого значення й зараз. Це рута, кукіль, куга, бугиля та багато інших (Смик та ін., 1999). Все це — свідчення цікавості Тараса Григоровича до живої природи, його вміння розгледіти у ній будь-яку корисну для людини травинку, яку слід не тільки розумно використовувати, а й старанно плекати й оберігати.

Тому не дивно, що біологи різних фахів: садівники, овочівники, квітникарі, рослинники уславили ім'я Тараса Григоровича у назвах створених ними сортів. Першим це зробив наш видатний земляк, виходець із Чернігівщини С. Ф. Черненко. Змалечку і на все життя цей відомий селекціонер-плодівник

був закоханий у поезію Т. Г. Шевченка, напам'ять знав майже весь його «Кобзар». І не випадково один із кращих своїх сортів яблуні з великими, смачними, блискучо-червоними плодами він назвав Пам'ять Шевченка. У середині 50-х рр. ХХ ст. уманець В. Ф. Ніколаєв створив сорт гладіолуса Тарас Шевченко з суцвіттями темно-малинового кольору. Таку ж назву має і надранній за строками цвітіння сорт тюльпанів селекції співробітників Ботанічного саду Харківського національного університету імені Василя Каразіна.

Суттєвий внесок у формування сортової Шевченкіани зробили науковці Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. Першим їхнім доробком 60 років тому став сорт троянди Роза Шевченка з махровими темно-червоними квітками та сорт флокса Кобзар з великими вишнево-червоними суцвіттями. Автор першого сорту — Л. П. Лемпицький, а другого — К. Д. Харченко. Цікаво, що Катерина Дмитрівна, яка прекрасно знала творчість Тараса Шевченка, створила ще один сорт флокса, але вже з іншим забарвленням квіток, дуже духмяних і привабливих, назвавши його Тарас Шевченко. Вона увічнила назвою флоксу Заповіт — духовний посил Т. Г. Шевченка українцям. Це чудовий сорт із великими суцвіттями бузкового кольору та дуже ароматними квітками. Величезну популярність у нашій державі набув сорт персика Пам'ять Шевченка. Його автори знані співробітники головного Ботанічного саду України І. М. Шайтан, Л. М. Чуприна та Р. Ф. Клеєва. Їх колега по роботі М. П. Яценко удостоїв Т. Г. Шевченка назвою сорту жоржин Бунтар.

Книжкою книжок для українців всього світу залишається «Кобзар» Т. Г. Шевченка (Шевченко, 1985). Тому не дивно, що саме з ним пов'язані назви багатьох сортів. Це вже згадані, а також новіші сорти, а саме: борідкових ірисів, півонії, мангольду, томатів, винограду та ярого тритікале селекції українських вчених із Києва, Одеси, Харкова та Ніжина. Шедевром називають сорт гладіолуса Великий Кобзар авторства житомирянки Е. Мірошніченко. У 1990-х рр. світ побачили дуже ранній та високоврожайний сорт винограду Шевченко та сорт цієї ж культури Шевченківський, а згодом і гібрид цукрового буряка Шевченківський. Народну любов до Тараса Шевченка закарбовано у назві аматорського сорту грецького горіха, поширеного на півдні України. Тут його лагідно називають Шевченя.

Відомо, що за масштабністю монументального увіковічення в інших країнах світу Т. Г. Шевченко входить у чільну десятку, стоячи поряд із Христофором Колумбом, Симоном Боліваром, Жанною Д'арк, Папою Римським Іоанном Павлом II, адже у 38 країнах світу налічується понад 1200 монументів Кобзарю. Приємно, що в Україні є також багато живих пам'ятників національному генію, сподіваємось, що з роками їх стане більше! Віримо в те, що згадані нами сорти прислужаться для створення Національного меморіального парку нашої держави, адже потреба в цьому нагальна.

Висновки. Усе викладене — яскраве свідчення прояву народної любові до Т. Г. Шевченка та його творчості особливим типом пам'яті — створенням українськими науковцями Шевченківських меморіальних рослин. Серед них 12

сортів десяти видів названі ім'ям Великого Кобзаря, вісім сортів семи видів носять імення його творів. З огляду на це, автори пропонують використати їх в поєднанні із найбільш пам'ятними рослинами творів письменника для розбудови Всеукраїнського Шевченкового саду, локальних експозицій біля монументів Т. Г. Шевченка, скверах і парках, що названі на його честь.

Література

Берко, Й. М. (2019). *Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка*. Львів: ТЗОВ «Компанія «Манускрипт». 636 с.

Боронь, О. (2008). *Образ саду у творчості Тараса Шевченка: генеза та семантика*. *Слово і Час*. № 5. С. 57–63.

Микитів, Г. В. (1999). *Рослинна символіка як засіб створення жіночих образів у поезії Т. Г. Шевченка*. *Вісн. Запорізьк. держ. ун-ту. Філологічні науки*. №1. С. 1–4.

Савченко, Л. (2012). *Мотиви чужини у рослинних образах Тараса Шевченка*. *Тарас Шевченко і сьогодні: матеріали Другої Всеукр. наук.-практ. конф.* Сімферополь. С. 205–211.

Смик, Г. К., Капустян, В. В., Іоніцой, Н. Г. (1999). *Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка*. Київ: Фітосоціоцентр. 120 с.

Шевченко, Т. Г. *Кобзар* (1985). Київ: Дніпро. 640 с. (*Вершини світового письменства*, т. 50).